

Janina Pach

Instytut Politologii, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

**Miejsce zjednoczonej Europy w gospodarce światowej
(wybrane zagadnienia)****Wstęp**

W wyniku rozszerzania się Unii Europejskiej o nowe państwa i pogłębiania procesów integracji znaczenie Zjednoczonej Europy w gospodarce światowej ulega zmianom. W 1958 roku do Wspólnot Europejskich należało 6 krajów tworzących strefę wolnego handlu, rozpoczynających realizację kilku wspólnotowych polityk. Obecnie do Unii Europejskiej (będącej spadkobierczynią Wspólnot Europejskich) należy 27 krajów, spośród których 17 tworzy Unię Gospodarczo-Walutową ze wspólną walutą¹. Niemal we wszystkich obszarach gospodarczych Unia Europejska realizuje wspólne polityki, efektem których jest nie tylko harmonizacja i unifikacja gospodarcza krajów członkowskich oraz ich rozwój społeczno-gospodarczy i instytucjonalny, ale również wpływ na kierunki rozwoju gospodarki światowej.

Jakie znaczenie posiada Zjednoczona Europa we współczesnej gospodarce światowej, w systemie ukształtowanych powiązań, jakie zmiany w tym zakresie wystąpiły? – to główny przedmiot niniejszych rozważań.

Pojęcie gospodarki światowej (podmioty i cechy gospodarki światowej, charakter powiązań i ich ewolucja)

Gospodarka światowa to nie zwykła suma gospodarek krajów świata². Jest to ukształtowany w drugiej połowie XIX wieku system trwałych powiązań gospodarczych o charakterze produkcyjnym, technologicznym, handlowym, finansowym i instytucjonalnym między krajami obejmującymi swym zasięgiem cały świat³. Powiązania te rozwijały się pod wpływem postępu technicznego, ekonomicznego oraz dokonanych przemian politycznych, takich jak upadek kolonializmu, zmiany systemu politycznego, zmiany układu sił politycznych (zwłaszcza po drugiej wojnie światowej). Czynniki te zdynamizowały nie tylko wymianę handlową, ale również przepływy innych czynników wytwórczych na świecie. Gospodarka światowa to historycznie ukształtowany i zmieniający się w czasie system powiązań produkcyjnych,

¹ 1 stycznia 2011 r. do dotychczasowej grupy 16 państw dołączyła Estonia.

² T. Cleaver, *Understanding the world economy*, Routledge 2002, s. 1–32.

³ Por. A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Warszawa 2007, s. 15.

technologicznych, handlowych, finansowych i instytucjonalnych między gospodarzami narodowymi krajów o różnych poziomach rozwoju społeczno-gospodarczego, włączając je w ogólnoswiatowy proces produkcji i wymiany.

W literaturze dotyczącej międzynarodowych stosunków gospodarczych funkcjonuje szersze ujęcie gospodarki światowej, kładące nacisk na jej podmiotowy i instytucjonalny charakter. Jest ona definiowana jako zbiorowość różnorodnych podmiotów, organizmów i instytucji funkcjonujących zarówno na poziomach krajowych, jak i na szczeblu międzynarodowym, np. regionalnym, ponadregionalnym lub globalnym. Do głównych podmiotów gospodarki światowej zaliczyć należy⁴:

- przedsiębiorstwa krajowe, które stają się podmiotami gospodarki światowej w sytuacji podjęcia działalności na rynku zagranicznym (w sytuacji internacjonalizacji),
- międzynarodowe/transnarodowe przedsiębiorstwa działające w co najmniej dwóch krajach⁵; ze względu na potencjał, kapitał, podejmowany zakres inwestycji silnie oddziałują na całą gospodarkę światową,
- gospodarki narodowe, stanowiące strukturę, w ramach której funkcjonują przedsiębiorstwa i korporacje międzynarodowe; to właśnie przedsiębiorstwa włączają gospodarki narodowe do gospodarki światowej, natomiast państwo poprzez odpowiednią politykę motywuje podmioty do internacjonalizacji swojej działalności,
- międzynarodowe ugrupowania integracyjne, przyczyniające się pośrednio do włączenia podmiotów do gospodarki światowej poprzez prowadzoną politykę,
- międzynarodowe organizacje gospodarcze działające w skali światowej; organizacje o zróżnicowanym charakterze: humanitarnym (UNICEF, FAO), handlowym (GATT, obecnie WTO), finansowym (MFW, BS); wpływ tych organizacji na gospodarkę światową jest zróżnicowany.

Podmioty te bezpośrednio lub pośrednio zajmują się działalnością gospodarczą i powiązane są ze sobą w pewien całościowy system poprzez sieć więzi i współzależności technologicznych, handlowych, kapitałowych i instytucjonalnych⁶. Szczególną rolę pełnią w ich kształtowaniu organizacje międzynarodowe, takie jak GATT,

⁴ <http://www.eit-centrum.waw.pl/gospodarka-swiatowa-miedzynarodowa-internacjonalizacja-przedsiębiorstw/>

⁵ J.H. Dunning, S.M. Lundan, *Multinational enterprises and the global economy*, Edward Elgar Publishing 2008, s. 3–12.

⁶ Taka definicja gospodarki światowej jest zbliżona do ujęcia proponowanego w opracowaniu: *Gospodarka światowa (zarys wykładu)*, pod red. A. Marszałka, Łódź 1991, s. 28 i nast. Odmienne definiuje natomiast gospodarkę światową np. J. Sołdaczuk, określając ją jako historycznie ukształtowany, lecz zmieniający się w czasie system powiązań ekonomicznych (produkcyjnych, handlowych, usługowych itd.) między różnymi krajami, włączający te kraje i ich gospodarki w światowy proces produkcji i wymiany – zob. J. Sołdaczuk, *Współczesna gospodarka światowa*, Warszawa 1987, s. 7–10 oraz *Gospodarka światowa*, praca zbiorowa, pod red. P. Bożyka, Warszawa 1991, s. 15 i nast. Podobnie pojmują gospodarkę światową J. Bossak i E. Kawecka-Wyrzykowska, *Współczesna gospodarka światowa. Struktura i tendencje rozwoju*, Warszawa 1984, s. 11. L. Ciamaga podkreśla natomiast umowność pojęcia „gospodarka światowa” i zwraca uwagę na jego wieloaspektowość w wymiarze geograficznym, ekonomicznym, systemowym i czasowym – zob. L. Ciamaga, *Światowa gospodarka rynkowa*, Warszawa 1990, s. 9–11.

WTO, MFW, BŚ. Instytucje te stanowią swoisty regulator gospodarki światowej w zakresie współpracy. Wydając opinie, zalecenia, uczestniczą w dalszym kształtowaniu charakteru współzależności, na zasadach wzajemności i niedyskryminacji. Przykładowo WTO określa warunki, na jakich jej członkowie mogą bronić się przed nieuczciwymi praktykami, takimi jak dumping, przy pomocy których eksporterzy konkurują z producentami lokalnymi. W ramach WTO korzystać można także z procedury rozstrzygania sporów.

Gospodarka światowa ma charakter historyczny i dynamiczny.

Historyczny, gdyż pojawiła się na określonym szczeblu rozwoju ekonomicznego, a do jej powstania i funkcjonowania przyczyniły się pewne procesy o charakterze technologiczno-gospodarczym i politycznym. Mogła zaistnieć dopiero, gdy powstały i rozwinęły się jej podstawowe elementy składowe. Oznacza to zatem, że o istnieniu gospodarki światowej możemy mówić wówczas, gdy funkcjonowały już, np. w ramach poszczególnych gospodarek narodowych, określone organizmy i instytucje gospodarcze (np. przedsiębiorstwa produkcyjne, handlowe, banki), które nawiązywały i utrzymywały między sobą na odpowiednio szeroką skalę nieprzypadkowe i w miarę trwałe międzynarodowe stosunki ekonomiczne (np. handlowe i finansowe).

W literaturze przedmiotu ze względu na charakter powiązań i ich ewolucję można wyróżnić tradycyjną i współczesną gospodarkę światową (po II wojnie światowej). Po 1945 roku rozpoczęła się zasadnicza przebudowa całej struktury gospodarki światowej. Do głównych czynników kształtujących nową strukturę współczesnej gospodarki światowej zaliczyć należy:

- rozpad systemu kolonialnego i dwubiegunowej struktury,
- funkcjonowanie, a następnie rozpad bloku socjalistycznego i upadek komunizmu w Europie,
- przekształcenia struktury towarowej i geograficznej handlu międzynarodowego,
- zmiany w zakresie struktury podmiotowej gospodarki światowej (inna regionalizacja, podsystemy ekonomiczne, nowe ośrodki światowego wzrostu gospodarczego, rosnąca rola organizacji międzynarodowych,
- rozwój nowych form współpracy, w tym specjalizacji i kooperacji międzynarodowej.

O dynamicznym charakterze możemy mówić dlatego, że ciągle ulega zmianom system powiązań ekonomicznych pomiędzy krajami. Coraz większe znaczenie posiadają powiązania pozahandlowe, tzn. kapitałowe, produkcyjne, finansowe i instytucjonalne. Ciągłym przekształceniom podlegają bowiem rozmaite organizmy i instytucje prowadzące różnego rodzaju działalność gospodarczą (produkcyjną, handlową, usługową, bankową itd.), jak i utrzymywane przez nie z innymi organizmami międzynarodowe powiązania gospodarcze. Mogą się rozwijać lub zanikać, tworzyć nowe struktury i konfiguracje. Ponadto wyrazem dynamicznego charakteru gospodarki światowej jest przesunięcie jej centrum z Europy na przełomie XX i XXI wieku w kierunku Azji Południowo-Wschodniej, Japonii, Chin i innych krajów tego regionu⁷. To właśnie kraje azjatyckie, a nie europejskie charakteryzują się największą dynamiką PKB, eksportu, inwestycji itp.

⁷ D. Greenaway, *The World Economy: Global Trade Policy 2009*, John Wiley and Sons 2010, s. 86–137.

Reasumując, gospodarka światowa jest więc z samej swej natury kategorią ekonomiczną o charakterze historycznym i dynamicznym i może być ujmowana wyłącznie dynamicznie, a nie statycznie – to znaczy jako pewien system znajdujący się w stałym ruchu i rozwoju, ponieważ tworzące ją elementy (tj. wspomniane różnorodne organizmy i instytucje gospodarcze oraz łącząca je sieć powiązań) podlegają nieustannym przemianom.

Pojęcie współczesnej gospodarki światowej uosabia zatem cztery aspekty:

- geograficzny – obejmujący kraje i ich granice, centra gospodarki światowej, strefy pośrednie i peryferyjne, ugrupowania integracyjne,
- ekonomiczny – ujmujący interakcje wynikające z warunków produkcji, handlu, ich organizacji, rozliczeń; w ekonomicznym ujęciu gospodarki światowej mieści się wzrost i rozwój tej gospodarki, handel, produkcja, przepływy kapitału itp.,
- systemowy – gospodarka światowa jako wielki i zróżnicowany system społeczno-polityczny, w którym istnieje wiele odrębnych, suwerennych podmiotów współpracujących ze sobą na różnych zasadach,
- czasowy – obejmujący zmienność wszystkich elementów we wcześniej wymienionych płaszczyznach, zmiany w płaszczyźnie geograficznej, ekonomicznej i systemowej.

Integracja europejska, jej etapy i wpływ na gospodarkę światową

Cechą charakterystyczną współczesnej gospodarki światowej są nasilające się procesy integracji gospodarczej, szczególnie po II wojnie światowej. Najogólniej pojęcie integracja oznacza łączenie się oddzielnych gospodarek w większy organizm, w większe wyodrębnione gospodarczo regiony. Duża ich złożoność spowodowała pojawienie się wielu definicji tego procesu. Ich wspólnymi elementami są⁸:

- eliminacja granic ekonomicznych między państwami w wyniku eliminacji i liberalizacji wszelkich barier taryfowych i pozataryfowych,
- znoszenie narodowej dyskryminacji dla różnorodnych przepływów, wprowadzenie ich narodowego traktowania,
- realizacja wspólnych polityk dotyczących rolnictwa, handlu, przemysłu, transportu, konkurencji itp.,
- funkcjonowanie integrujących się państw jako pewnej całości, wyróżniającej się z otoczenia pozostałych krajów, np. stopniem unifikacji gospodarczej, stosowaniem wspólnych regulacji handlowych czy wspólnej waluty.

Stopień scalania gospodarek krajów integrujących się jest efektem przechodzenia krajów na coraz wyższe etapy międzynarodowej integracji gospodarczej. W teorii i praktyce integracji wyróżnia się następujące etapy⁹:

⁸ J. Pelkmans, *European Integration. Methods and economic analysis*, Harlow 1997, s. 2–4; W. Molle, *Ekonomika integracji europejskiej. Teoria, praktyka, polityka*, Gdańsk 1995, s. 7–8; A. Doliwa-Klepcka, Z.M. Doliwa-Klepcki, *Struktura organizacyjna (instytucjonalna) Unii Europejskiej*, Białystok 2009.

⁹ P. Holmes, *The political economy of the European integration process*, [w:] *The European Integration*, ed. D. Dyker, London and New York 1992, s. 51–53; *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, red. J. Rymarczyk, Warszawa 2006, s. 294–296; *Trade-offs and Trinities: Social Forces and Monetary Cooperation*, [in:] *Constructing the International Economy*, eds. R. Abdelal, M. Blyth, C. Parsons, Cornell University Press 2010 s. 150–170.

- strefa wolnego handlu, polegająca na likwidacji ceł i innych ograniczeń ilościowych występujących w handlu, przy równoczesnym zachowaniu przez poszczególne kraje autonomicznej polityki handlowej względem państw trzecich,
- unia celna, polegająca na likwidacji ceł i innych ograniczeń ilościowych w handlu pomiędzy krajami wchodzącymi w skład ugrupowania, przy równoczesnym ujednoczeniu polityki handlowej wobec krajów trzecich,
- wspólny rynek, zapewniający swobodny przepływ towarów i usług oraz czynników wytwórczych (kapitału, siły roboczej) pomiędzy krajami należącymi do ugrupowania,
- unia walutowa, polegająca na unifikacji polityki walutowej przez państwa do niej należące, której ukoronowaniem jest wspólna waluta,
- unia ekonomiczna, polegająca na dalej idącej koordynacji polityki gospodarczej, w tym harmonizacji polityki fiskalnej, tak aby nie występowały zaburzenia w konkurencji na poszczególnych rynkach,
- unia polityczna polegająca na prowadzeniu przez kraje integrujące się wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Pełna integracja gospodarcza to unia ekonomiczno-polityczna, w ramach której uprawnienia do prowadzenia wspólnych polityk przekazane zostałyby do organów ponadnarodowych¹⁰.

Integracja zaowocowała już na etapie strefy wolnego handlu i unii celnej efektem kreacji i przesunięcia handlu. Wynikały one z udzielania przez kraje Wspólnot preferencji celnych (w postaci niższych ceł lub całkowitego ich zniesienia w handlu między sobą) oraz stosowania na etapie unii celnej wspólnej zewnętrznej taryfy celnej.

Efekt kreacji handlu (ang. *trade creation effect*) polega na zwiększeniu obrotów handlowych pomiędzy krajami integrującymi się, udzielającymi sobie preferencji celnych, powodujących wzrost atrakcyjności cenowej towarów. Im redukowany poziom stawek jest wyższy i im wyższa dotychczasowa zewnętrzna taryfa celna, tym nowy strumień handlu jest większy (silniejszy efekt kreacji). Efekt kreacji wpływa na wzrost produkcji i specjalizacji międzynarodowej w obrębie krajów integrujących się, a co za tym idzie na zwiększenie zatrudnienia, dochodów i konsumpcji obywateli¹¹. Często kreacja wzajemnych obrotów handlowych pomiędzy krajami się integrującymi się odbywa się kosztem ograniczenia handlu z krajami trzecimi, co zostało określone mianem efektu przesunięcia handlu (ang. *trade diversion effect*). W wyniku zniesienia ceł i innych barier handlowych towary wytwarzane wewnątrz ugrupowania integracyjnego stają się tańsze od towarów wytwarzanych na zewnątrz, pomimo niższych zewnętrznych kosztów produkcji.

Miejsce UE w gospodarce światowej

Unia Europejska stanowi organizację, w ramach której integracja osiągnęła najwyższy poziom i ma charakter ponadnarodowy. Wynika to z rosnącego znaczenia

¹⁰ Y.A. Stivachtis, *The state of European integration*, Ashgate Publishing, Ltd. 2007, s. 3–9.

¹¹ Szerzej oddziaływanie efektu kreacji na wzrost konsumpcji (efekt konsumpcji) omawia A. Zielińska-Głębocka, *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej. Teoria handlu i polityki międzynarodowej*, Gdańsk 1997, s. 217.

instytucji unijnych w podejmowaniu decyzji i zmniejszenia się roli organów narodowych. W związku z tym Unia Europejska traktowana jest w stosunkach handlowych, politycznych, kulturalnych w gospodarce światowej jako podmiot. Jest to z jednej strony wynik mocno zaawansowanej integracji gospodarczej krajów i realizacji wspólnych polityk, w tym polityki handlowej, rolnej, transportowej, walutowej, konkurencji itp., z drugiej zaś jej znaczenia w gospodarce światowej, w tym jej udziału: w terytorium i ludności świata, w PKB, produkcji przemysłowej i rolnej, w obrotach handlowych, a szczególnie w światowym imporcie i eksporcie, we współpracy poszczególnych krajów, w inwestycjach w dziedzinie badań i rozwoju na świecie¹².

Unia Europejska jest organizacją powstałą na mocy Traktatu z Maastricht w 1993 roku. Jest spadkobierczynią dorobku trzech wspólnot: Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej. Po kolejnych rozszerzeniach do Unii Europejskiej należy 27 krajów spośród około 200 państw świata, zajmujących obszar ponad 4,2 mln km² z ponad 45 mln km² całkowitej powierzchni gospodarki – co stanowi niewiele ponad 9,3% powierzchni gospodarki światowej i około 40% całkowitej powierzchni Europy¹³. Obszar Unii jest bardzo zróżnicowany pod względem geograficznym, ekonomicznym, politycznym, kulturowym. Największy obszar zajmuje Francja (551 500 km²), najmniejszy Malta (316 km²). Z perspektywy mapy świata nie jest to wielki obszar, gdyż powierzchnia Unii Europejskiej nie sięga nawet połowy powierzchni Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Liczba jej mieszkańców wynosząca około 501 mln stanowi niewiele ponad 7% ogólnej liczby ludności świata wynoszącej blisko 6,9 mld i jest o ponad 50% większa w porównaniu z USA. Unia Europejska jest trzecim po Chinach i Indiach obszarem pod względem wielkości zaludnienia¹⁴. Jednak w wyniku zmian demograficznych na innych kontynentach udział procentowy UE w ludności świata stale się zmniejsza (w ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat z 13,3% do 7,3%).

Pod względem zaludnienia UE wykazuje duże zróżnicowanie. Najludniejszym krajem są Niemcy (82,5 mln), najmniejszą liczbę mieszkańców ma Malta (397 tys.), która z kolei w porównaniu z innymi krajami jest najgęściej zaludnionym krajem (1257 osób na km²). Wskaźnik urodzeń w UE spada, a Europejczycy żyją coraz dłużej. Przeciętna długość życia w Unii Europejskiej stale rośnie. W 1960 r. wynosiła ona około 67 lat dla mężczyzn i 73 lata dla kobiet, natomiast w 2004 już blisko 76 lat dla mężczyzn i prawie 82 lata dla kobiet¹⁵. Dla porównania, z danych ONZ wynika, że ludzie urodzeni w latach 2000–2005 w Somalii, jednym z najbiedniejszych krajów świata, przeżyją średnio 46 lat (mężczyźni) i 49 lat (kobiety). W roku 1960 większość Europejki miała przynajmniej dwoje dzieci. Statystycznie na jedną kobietę przypadało wówczas 2,5 dziecka. Do roku 2004 ogólna stopa przyrostu naturalnego spadła do ok. 1,5 dziecka na kobietę. Najwyższy wskaźnik płodności (nieco poniżej

¹² *Kierunek : wzrost. Gospodarka Unii Europejskiej*, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2004.

¹³ 7% ludności wytwarza 30% światowego PKB, <http://biznes.onet.pl>

¹⁴ *Promocja małej i średniej przedsiębiorczości w Unii Europejskiej. Szanse, wizerunek, korzyści*, red. A. Hess, Kraków 2007, s. 27–28.

¹⁵ Eurostat, the Statistical Office of the European Communities <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>.

dwojga dzieci na kobietę) mają Francja i Irlandia. Najniższe natomiast (wynoszące poniżej 1,25) wskaźniki notują Republika Czeska, Łotwa, Polska i Słowacja. Im mniej przybywa młodych ludzi, tym bardziej kurczy się liczba pracowników w Europie, a w konsekwencji coraz mniejsza liczba pracujących utrzymuje coraz liczniejszych emerytów. Z prognoz wynika, że do roku 2025 liczba obywateli w wieku powyżej 80 lat prawdopodobnie osiągnie poziom 6,3% ogółu populacji. Europie potrzeba dużej liczby ludzi w wieku produkcyjnym, odchodzących na późniejszą emeryturę. Generalnie rzecz biorąc wzrost liczby ludności Unia stara się osiągnąć drogą przyrostu naturalnego (większa liczba narodzin niż zgonów) oraz salda migracji (przewaga osiedlających się w UE nad opuszczającymi jej obszar). Obecnie zasadniczym czynnikiem przyrostu ogólnej liczby ludności UE jest dodatnie saldo migracji. Bez imigracji liczba ludności Niemiec, Grecji i Włoch uległaby w ostatnich latach zmniejszeniu. Imigracja, pomimo że generuje liczne problemy, dostarcza Unii tak potrzebnych młodych ludzi, którzy zasilają szeregi potencjalnych pracowników.

Podstawową wielkością ekonomiczną charakteryzującą gospodarkę Unii Europejskiej jest wielkość PKB, jego tempo wzrostu oraz udział w światowym PKB. Unia Europejska licząca około 7% ludności wytwarza blisko 30% światowego PKB, przy czym podobnie do reszty świata ponad 1/5 PKB przeznacza na inwestycje. Na drugim miejscu znalazły się USA (23,4%), a daleko za nimi Japonia (8,1%), którą gonią Chiny (7,1%). Należy podkreślić, iż w 2009 roku Unia Europejska bardziej dotkliwie niż pozostałe regiony świata (poza USA) odczuła kryzys gospodarczy, co spowodowało silniejszy spadek PKB niż w pozostałych krajach świata (por. tab. 1).

Tab. 1. PKB Unii Europejskiej

PKB Unii Europejskiej na tle świata	rok 2008	rok 2009
PKB w gospodarce światowej (w cenach stałych w mld dol. USD)	61187,16	57843,38
Tempo wzrostu PKB na świecie w %	2,8	-0,58
PKB Unii Europejskiej (27 krajów) – w mld dol. USD	18377,07	16414,70
Udział PKB UE w światowym PKB (w %)	30,0	28,3
Tempo wzrostu PKB UE (w %)	0,76	-4,1
Inwestycje na świecie w % PKB	23,7	21,6
Inwestycje w Unii Europejskiej w % PKB UE	21,3	18,2

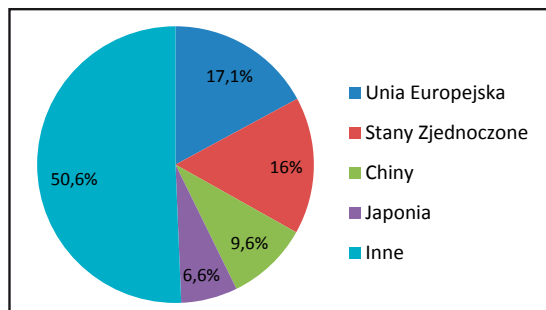
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, World Economic Outlook Database, October 2010, WTO and national statistics ([http://stat.wto.org/Country Profile/WSDBCountryPFExport.aspx](http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFExport.aspx)) oraz dane Eurostatu

Na wielkość unijnego PKB ogromny wpływ ma handel zagraniczny, zarówno import jak i eksport. Import dostarcza surowców, półproduktów, różnorodnych towarów zaspokajających zewnętrzny konsumpcyjny i produkcyjny popyt Unii Europejskiej. Eksport zaś wpływa na wzrost produkcji, wielkość i strukturę PKB oraz zatrudnienie. Natomiast wzrost obrotów handlowych Unii Europejskiej przekłada się na ogólnoświatowy wzrost gospodarczy, z korzyścią dla wszystkich. Dzięki niemu konsumenci mogą wybierać z szerokiej gamy produktów¹⁶. Konkurencja między produktami importowanymi a lokalnymi wpływa na obniżenie cen i wzrost jakości. Dzięki liberalizacji handlu najbardziej wydajne firmy z UE mogą na uczciwych warunkach konkurować z firmami z innych krajów. Zniknięcie barier utrudniają-

¹⁶ http://europa.eu/pol/comm/index_pl.htm.

cych handel wewnątrz UE znacznie przyczyniło się do dobrobytu w Unii i umocniło jej zaangażowanie na rzecz liberalizacji handlu światowego. Znosząc cła w handlu wewnątrz UE, państwa członkowskie ujednoliciły również swoje stawki celne stosowane wobec towarów przywożonych z zewnątrz. Oznacza to, że za importowany produkt płaci się na granicy UE taką samą stawkę celną, bez względu na to, w którym państwie został wwieziony na teren Unii Europejskiej.

Udział UE w światowym handlu wzrasta. Jeszcze w 2006 roku udział UE w światowej wymianie towarowej wyniósł ponad 17%, USA 16%, Chin prawie 10%¹⁷ (por. ryc. 1).

Ryc. 1. Udział UE w światowym handlu towarowym (2006)

Źródło: Eurostat

Więcej danych na temat roli Unii Europejskiej w handlu światowym w latach 2008–2009 zob. tab. 2.

Tab. 2. Udział UE w handlu światowym

Obroty handlowe UE na tle handlu światowego (w mld USD)	rok 2008	rok 2009
Obroty w światowym handlu (w mld USD)	39072,679	31111,152
Udział UE w światowych obrotach handlu (w %)	28,3	28,03
Import światowy dóbr i usług (w mld dol. USD)	19340,204	15365,506
Import dóbr i usług UE (w mld dol. USD)	5455,598	4266,916
Udział UE w światowym imporcie (w %)	28,2	27,8
Eksport światowy (w mld dol. USD)	19732,679	15745,646
Eksport UE (mld dol. USD)	5616,031	4454,544
Udział UE w światowym eksporcie (w %)	28,5	28,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Międzynarodowy Fundusz Walutowy, World Economic Outlook Database, October 2010, WTO and national statistics, (<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBcountryPFExport.aspx>.) oraz dane Eurostatu

UE jest znaczącym partnerem w rundach negocjacji w sprawie liberalizacji handlu. Ostatnią z nich jest tzw. runda dauhańska na rzecz rozwoju, która rozpoczęła się w 2001 roku. Celem negocjacji prowadzonych na forum Światowej Organizacji

¹⁷ Dane nie w pełni uwzględniają rozszerzenie Unii z maja 2004 roku oraz nie ujmują późniejszego przystąpienia Bułgarii i Rumunii i obejmują tylko handel towarami.

Handlu jest obniżenie stawek taryfowych i usuwanie barier w handlu światowym. W wyniku wcześniejszych rund średnia stawka taryfowa na przywóz towarów przemysłowych stosowana w UE spadła do 4%, tj. do jednego z najniższych poziomów na świecie. Negocjacje w sprawie ceł nie należały do łatwych, gdyż pojawiły się zasadnicze i trudne do pokonania różnice w stanowiskach krajów bogatych i biednych w kwestiach związanych z wzajemnym dostępem do rynków i zagadnieniem dopłat rolnych w dłuższej perspektywie. W negocjacjach dochodziło do coraz to nowych kryzysów.

Polityka handlowa UE łączy się ściśle z polityką rozwoju. Unia ustaliła zerowe lub niskie stawki celne dla towarów przywożonych z krajów rozwijających się w ramach ogólnego systemu preferencji (ang. *generalised system of preferences* – GSP). W odniesieniu do 49 najbiedniejszych państw świata Unia poszła jeszcze dalej; wszystkie towary eksportowane przez te kraje – z wyjątkiem broni – korzystają z bezcłowego dostępu do rynku UE. Ponadto Unia Europejska opracowała nową strategię handlu i rozwoju ze swoimi 78 partnerami z grupy AKP (Afryki, Karaibów, Pacyfiku), której celem jest włączenie tych krajów w nurt gospodarki światowej. Umowa z Cotonou podpisana w czerwcu 2000 roku w stolicy Beninu była kolejnym krokiem w unijnej polityce rozwoju. Umowa podpisana pomiędzy Unią Europejską a krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku (AKP) jest najdalej idącą i bardzo ambitną umową o handlu i pomocy, jaka została zawarta pomiędzy krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się. Umowa z Cotonou zastąpiła Konwencję z Lomé, która została podpisana w 1975 roku w stolicy Togo i następnie podlegała licznym zmianom wprowadzanym w regularnych odstępach.

Podstawowy cel umowy z Cotonou pozostaje taki sam jak Konwencji z Lomé: „wspierać i przyspieszać rozwój gospodarczy, kulturowy i społeczny Państw AKP oraz wzmacniać i różnicować ich stosunki [z Unią Europejską i jej państwami członkowskimi] w duchu solidarności i wzajemnego interesu”. Programy wsparcia dla krajów AKP są finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju, który co roku przekazuje na ten cel od dwóch do trzech miliardów euro¹⁸. Unia Europejska zawarła też porozumienie handlowe z Republiką Południowej Afryki, które zapewni wolną wymianę handlową. Negocjuje też umowę o wolnym handlu z sześcioma członkami Rady Współpracy Państw Zatoki Perskiej, tj. Bahrajnem, Kuwejtem, Omanem, Katar, Arabią Saudyjską i Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi. W Ameryce Łacińskiej UE zawarła już układy z Meksykiem i Chile oraz próbuje negocjować porozumienie w sprawie liberalizacji handlu z grupą Mercosur – Argentyną, Brazylią, Paragwajem i Urugwajem.

Kraje położone na południowych wybrzeżach Morza Śródziemnego to partnerzy o szczególnym znaczeniu dla Unii Europejskiej ze względu na bliskość geograficzną, więzy historyczne i kulturowe oraz przepływy migracyjne, tak te obecne, jak i przyszłe. Z tego też powodu, zgodnie ze swą tradycją, Unia podjęła decyzję o prowadzeniu polityki integracji regionalnej. Podczas konferencji w Barcelonie w listopadzie 1995 roku, na której obecne były wszystkie państwa członkowskie oraz kraje basenu Morza Śródziemnego (poza Libią, Albanią i krajami byłej Jugosławii) Unia stworzyła podwaliny nowej współpracy pomiędzy tymi krajami. W wyniku konferencji wytyczono zarys nowego partnerstwa, które miałyby obejmować:

¹⁸ http://www.exporter.pl/zarzadzanie/ue/6stat_wstep.html

- dialog polityczny pomiędzy uczestniczącymi w nim krajami oraz współpracę w sferze bezpieczeństwa, której podstawą byłyby w szczególności mechanizmy w zakresie kontroli uzbrojenia i pokojowego rozwiązywania konfliktów;
- rozwój stosunków gospodarczych i handlowych pomiędzy regionami; kluczem do tego jest stworzenie do 2010 r. śródziemnomorskiej strefy wolnego handlu;
- partnerstwo w sprawach społecznych i kulturowych.

W latach 2000–2006 Unia Europejska przyznała krajom śródziemnomorskim pomoc finansową w wysokości 5,3 mld EUR. W okresie budżetowym 2007–2013 pomoc krajom śródziemnomorskim oraz pozostałym sąsiadom UE, tj. krajom powstałym w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego, jest udzielana za pomocą Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa (ang. ENPI). Do tej pory kraje te otrzymywały wsparcie w ramach odrębnych programów.

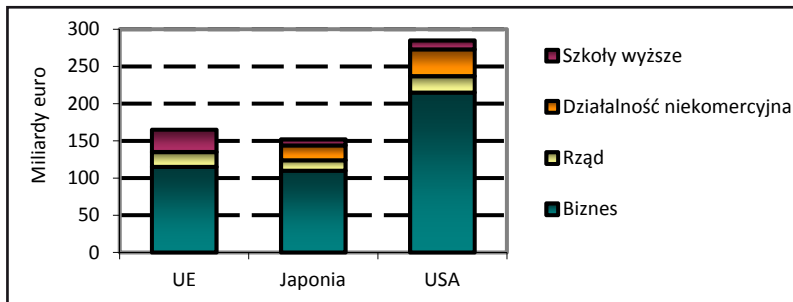
Unia Europejska nie ma jednak odrębnych umów dotyczących handlu ze swoimi głównymi partnerami handlowymi wśród krajów rozwiniętych, takimi jak Stany Zjednoczone i Japonia. W tych przypadkach wymiana handlowa odbywa się za pośrednictwem mechanizmów WTO, choć UE zawarła z oboma tymi krajami wiele umów dla poszczególnych sektorów. Ramowe uregulowania WTO odnoszą się także do handlu UE z Chinami, które wstąpiły do tej organizacji w 2001 roku. Chiny znajdują się obecnie na drugim miejscu w rankingu największych partnerów handlowych UE (wyprzedzają je Stany Zjednoczone)¹⁹.

UE eksportuje swoje towary do najodleglejszych zakątków świata. Wzrost obrotów handlowych przekłada się na ogólnosiwiatowy wzrost gospodarczy, z korzyścią dla wszystkich. Dzięki niemu konsumenci mogą wybierać z szerokiej gamy produktów. Konkurencja między produktami importowanymi a lokalnymi wpływa na obniżenie cen i wzrost jakości. Dzięki liberalizacji handlu najbardziej wydajne firmy z UE mogą na uczciwych warunkach konkurować z firmami z innych krajów, a zniknięcie barier utrudniających handel wewnątrz UE znacznie przyczyniło się do dobrobytu w Unii i umocniło jej zaangażowanie na rzecz dalszej liberalizacji handlu światowego. Dla Unii Europejskiej niezwykle ważnym zadaniem jest wypełnienie luki technologicznej, jaka ukształtowała się między Europą a Stanami Zjednoczonymi i Japonią. Unia Europejska wydaje na badania i rozwój technologiczny mniej niż 2% PKB, podczas gdy USA i Japonia prawie 3% PKB. W Unii Europejskiej w oparciu o nowoczesne technologie wytwarza się zaledwie 10,1% wartości produkcji dodanej, w Japonii zaś 13,8%, a w USA 25,8%²⁰. Wydatki Unii Europejskiej na technologie informacyjne i komunikacyjne wynoszą 2,93% PKB, w USA 8,22%, a w Japonii 8,98%.

Jednym z kryteriów dystansu, jaki dzieli Unię Europejską od USA czy Japonii, jest wielkość inwestycji w dziedzinie badań i rozwoju (por. ryc. 2).

¹⁹ B. Ingham, *International economics: a European focus*, Pearson Education 2004, s. 77–87.

²⁰ Kierunek: wzrost Gospodarka Unii Europejskiej, Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, 2004.

Ryc. 2. Inwestycje w dziedzinie badań i rozwoju w największych gospodarkach świata

Źródło: Komisja Europejska

Pod względem wydatków na badania i rozwój Unia Europejska wykazuje ogromne zróżnicowanie. Pod tym względem wyróżnia się cztery grupy krajów:

- Szwecja, Finlandia, Niemcy, Wielka Brytania – liderzy przeznaczający na badania i rozwój blisko 4% PKB,
- Austria, Irlandia, Luksemburg, Holandia – doganiające pod względem udziału wydatków na badania i rozwój w PKB grupę pierwszą,
- Estonia, Słowenia, Czechy – o wynikach poniżej średniej UE,
- Malta, Węgry, Słowacja, Polska, Hiszpania, Portugalia znacznie poniżej średniej UE.

Aby sprostać światowej konkurencji, Unia Europejska powinna w myśl strategii lizbońskiej wypełnić lukę technologiczną i budować gospodarkę opartą na wiedzy.

Unia Europejska jest ważnym odbiorcą i dostawcą bezpośrednich inwestycji zagranicznych determinujących rozwój gospodarki światowej. Inwestycje te związane są z fuzjami i połączeniami firm, przejęciami przez inwestorów zagranicznych udziałów (akcji) w firmach, określanymi mianem *joint ventures*, organizacją produkcji od podstaw tzw. *greenfield investments*²¹. Udział Unii Europejskiej w światowych obrotach bezpośrednich inwestycji zagranicznych jest bardzo znaczący. W latach 1995–1999 prawie 60% bezpośrednich inwestycji zagranicznych pochodziło z Unii Europejskiej, zaś w 2000 roku udział ten przekroczył 67%, a w 2008 roku 69%²². W 2000 roku najwięcej bezpośrednich inwestycji zagranicznych przyciągnęły USA, Niemcy, Wielka Brytania, Belgia. Natomiast w grupie krajów rozwijających się największymi odbiorcami bezpośrednich inwestycji zagranicznych są Chiny, Brazylia, Meksyk i Argentyna. Liderami na kontynencie europejskim pod względem napływu inwestycji zagranicznych są Polska, Czechy, Rosja i Słowacja.

Podsumowanie

Rola Unii Europejskiej w gospodarce światowej rośnie. Unia Europejska tworzy ponad 30% światowego PKB i około 28% globalnego handlu. Jest jednym z największych rynków świata oraz największym źródłem i odbiorcą bezpośrednich

²¹ Szerzej zob. J. Pach, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w świetle bezpieczeństwa ekonomicznego na przykładzie Polski w latach dziewięćdziesiątych XX wieku*, Kraków 2001, s. 58–85.

²² umcs.net.pl/index

inwestycji zagranicznych. Wewnętrzna koordynacja wspólnych polityk zwiększyła jej rolę w gospodarczych relacjach świata. Zarówno w handlu, jak i polityce konkurencji Unia Europejska jest w stanie mówić „jednym głosem”. Działa na rzecz liberalizacji handlu światowego, będąc stroną tzw. rund liberalizacyjnych prowadzonych w ramach Światowej Organizacji Handlu. Ponadto rola w gospodarce światowej ulega dalszym zmianom za sprawą polityki monetarnej, czego przejawem jest rozszerzenie się strefy euro oraz znaczenie wspólnej waluty euro w międzynarodowym systemie finansowym.

Głównymi zagrożeniami dla pozycji Unii Europejskiej w gospodarce światowej są problemy demograficzne, mniejsze tempo wzrostu PKB niż w krajach Azji Południowo-Wschodniej oraz zbyt niskie nakłady na badania i rozwój.

W myśl Strategii Lizbońskiej (zakładającej budowę gospodarki opartej na wiedzy) Unia Europejska podjęła działania na rzecz zwiększenia wydatków na badania i rozwój, postęp techniczny, mające na celu wzrost konkurencyjności gospodarki UE oraz zmniejszenie występującego w tym zakresie dystansu w stosunku do USA czy Japonii. Te fakty potwierdzają ważność Unii Europejskiej jako podmiotu międzynarodowych stosunków gospodarczych i współczesnej gospodarki światowej.

Należy podkreślić, iż poważnie zagrożenie dla dalszego rozwoju Unii Europejskiej stanowi trwający kryzys zadłużeniowy. Jest on wynikiem splotu wielu czynników, w tym przede wszystkim nieprzebrnięcia przez Grecję, Włochy, Hiszpanię, Portugalię i inne kraje UE kryteriów budżetowych (deficytu i długu publicznego), zawartych w Traktacie z Maastricht. Kryzys ten, pomimo pomocy świadczonej przez Europejski Fundusz Stabilności Finansowej na rzecz najbardziej zadłużonych, może destabilizować strefę euro i wywrzeć negatywny wpływ na dalszy proces integracji europejskiej.

Bibliografia

- Abdelal R., Blyth M., Parsons C., *Constructing the International Economy, Trade-offs and Trinites: Social Forces and Monetary Cooperation*, Cornell University Press 2010
- Budnikowski A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, Warszawa 2007
- Cleaver T., *Understanding the world economy*, Routledge 2002
- Doliwa-Klepacka A., Doliwa-Klepacki Z.M., *Struktura organizacyjna (instytucjonalna) Unii Europejskiej*, Białystok 2009
- Dunning J.H., Lundan S.M., *Multinational enterprises and the global economy*, Edward Elgar Publishing 2008
- Eurostat, *the Statistical Office of the European Communities*; <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
- Greenaway D., *The World Economy: Global Trade Policy 2009*, John Wiley and Sons 2010
- Holmes P., *The political economy of the European integration process*, [w:] *The European Integration*, ed. D. Dyker, London and New York 1992
- http://europa.eu/pol/comm/index_pl.htm
- http://europa.eu/pol/comm/index_pl.htm
- <http://www.eit-centrum.waw.pl/gospodarka-swiatowa-miedzynarodowa-internacjonalizacja-przedsiębiorstw/>
- http://www.exporter.pl/zarzadzanie/ue/6stat_wstep.html

Ingham B., *International economics: a European focus*, Pearson Education 2004

Kierunek: wzrost. Gospodarka Unii Europejskiej, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2004

Międzynarodowy Fundusz Walutowy, World Economic Outlook Database, October 2010

Międzynarodowe stosunki gospodarcze, red. J. Rymarczyk, Warszawa 2006

Molle W., *Ekonomika integracji europejskiej. Teoria, praktyka, polityka*, Gdańsk 1995

Pach J., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w świetle bezpieczeństwa ekonomicznego na przykładzie Polski w latach dziewięćdziesiątych XX wieku*, Kraków 2001

Pelkmans J., *European Integration. Methods and economic analysis*, Harlow 1997

Promocja małej i średniej przedsiębiorczości w Unii Europejskiej. Szanse, wizerunek, korzyści, red. A. Hess, Kraków 2007

Stivachtis Y.A., *The state of European integration*, Ashgate Publishing, Ltd. 2007

WTO and national statistics, ([http://stat.wto.org/Country Profile/WSDBcountryPFExport.aspx](http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBcountryPFExport.aspx).) umcs.net.pl/index

Zielińska-Głębocka A., *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej. Teoria handlu i polityki międzynarodowej*, Gdańsk 1997

United Europe in the global economy

Abstract

The paper discusses the global economy: historical, geographical and economic factors which contributed to its creation as well as the main determinants of its growth. What is the place of the EU in the global economy? – this is the leading research question posed by the author. In an attempt to find the answer, the author establishes what role the EU plays in the following areas of global economy: global production, global commerce, technological progress, research and development expenditure, various economic projects and initiatives.